

Irritante betweter of moedige inspirator?

Heleen Torringa

De nu 17-jarige Zweedse klimaatactiviste Greta Thunberg maakte in 2019 indruk met haar “*Hoe durven jullie!*”-toespraak. Op een klimaatop in New York riep ze bestuurders en volksvertegenwoordigers wereldwijd ter verantwoording. Ze wees hen op hun nalatigheid ten aanzien van daadkrachtig handelen tegen de klimaatcrisis. Maar de indruk die ze maakte was niet alleen positief. Haar ‘hoe durven jullie’-toon riep bij sommige ontvangers irritatie op. Hoe zit dat? En hoe zou je morele kwesties op een inspirerende manier aan de orde kunnen stellen?

Mijn filosofievriendin is Hannah Arendt (1906-1975). Arendt beschreef wat er gebeurt als mensen, waaronder zichzelf, morele kwesties ter sprake brengen. Ze schreef in 1964 dat degene die morele kwesties aan de orde stelt, geconfronteerd wordt met een “*angstaanjagend gebrek aan zelfvertrouwen en dus ook trots en met een soort valse bescheidenheid, waarbij de woorden ‘wie ben ik, dat ik zou kunnen oordelen?’ in feite betekenen: ‘we zijn allemaal gelijk, allemaal even slecht, en de mensen die proberen - of doen alsof ze proberen - gedeeltelijk fatsoenlijk te blijven, zijn heiligen of huichelaars en moeten ons in beide gevallen met rust laten.’*”

Onderzoek uit de sociale psychologie lijkt Arendts waarneming gedeeltelijk te bevestigen. Sociaalpsycholoog Roos Vonk beschrijft in [*Waarom zijn goedgevoelers zo irritant?*](#) verschillende onderzoeken naar reacties op ‘morele weigeraars’. Mensen die morele kwesties aan de orde stellen, worden (naast ‘goedgevoelers’) ook wel morele weigeraars genoemd. Morele weigeraars worden door buitenstaanders gezien als onafhankelijk, sterk, eerlijk, intelligent en volwassen. Maar als mensen waren meegegaan in datgene waartegen een morele weigeraar zich verzet, dan verandert dat oordeel in: koppig, betweterig, ongevoelig en vooringenomen.

Dat negatieve oordeel blijkt samen te hangen met het idee dat de morele weigeraar negatief oordeelt over mensen die meewerken aan een bepaald onrecht. Het zelfbeeld van mensen die een boodschap ontvangen van een morele weigeraar, komt onder druk te staan. Irritatie is een reactie op het onbewuste gevoel dat men zelf tekortschiet, aldus Vonk. En deze emotie doet een morele zaak, bijvoorbeeld de klimaatcrisis, geen goed. Vonk schrijft: nadat men de boodschapper heeft neergeschoten, gaat men ook op de boodschap schieten. Mensen willen zich vaak wel inzetten voor een morele zaak, maar ervaren een ‘morele weigeraar’ als

bedreigend voor hun ego. Om die dreiging af te wenden, degraderen ze de morele weigeraar als persoon. En keren zich tegen de morele zaak zelf.

Ik denk dat de meeste winst valt te behalen bij een reflectie van 'morele weigeraars' op de toon waarmee ze hun kwestie aan de orde stellen. Toon is natuurlijk wel meer dan een oppervlakkig gekozen vorm om een boodschap over te brengen. Een toon die anderen inspireert tot zich inzetten voor een kwestie, komt misschien wel voort uit een morele houding die het juiste midden weet te treffen. Een morele kwestie ter sprake brengen vraagt om moed. Je loopt het risico om mensen tegen het zere been te schoppen en andermans belangen te dwarsbomen.

Greta, de Zweedse activiste, had moed nodig. Volgens een stroming in de ethiek is moed het midden tussen lafheid en overmoed. Wat dat midden inhoudt, hangt af van de persoon en de omstandigheid. Beide, lafheid en overmoed, zijn nodig om het juiste midden (moed) te vinden. Zonder lafheid is er geen besef van het gevaar dat gepaard gaat met situaties waarin je moed kunt tonen. Te veel overmoed ontkent gevaar en dat kan moedig zijn in de weg staan. Wat denk jij? Zat Greta's houding met haar toespraak tussen lafheid en overmoed in? Was zij in jouw beleving een irritante betweter of een moedige inspirator?